

Falska prästbevis, orlovssedlar och sedelmynt

Nytt forskningsprojekt om förfalskare och falsifikat

Forskningsprojektet *Förfalskarna – Allmogens litterarisering och kunskap om det svenska språket i brottslig kontext i Finland under 1800-talets första hälft* finansieras av Svenska litteratursällskapet i Finland och pågår 2022–2025.¹ Projektet fokuserar på de lägre ståndens kontakter med skriftkulturen och problematiserar den finländska allmogens behov av skriftliga dokument och färdigheter att skriva texter på svenska innan finskan blev likvärdig med svenskan.

Enligt 1734 års lag och kungliga och kejsrerliga förordningar behandlades alla grövre brott, såsom förfalskningar, i hovrätterna. Projektet använder sig av handskrivna förfalskningar av dokument, såsom prästbevis, orlovssedlar, kontrakt och sedelmynt som ingår i Vasa hovrätts arkiv 1809–1850 och Åbo hovrätts arkiv 1828–1850 (den äldsta delen förstördes i Åbo brand 1827). Dokumenten har bevarats i original som bevismaterial vid olika rättsfall. De förfalskade handlingarna i hovrätternas arkiv är enastående och värdefulla kvarlevor av icke, eller delvis, utbildade finländares språk- och skrivkunskaper i svenska i det tidigmoderna Finland. Detta rättsmaterial har inte tidigare använts i forskningen i denna utsträckning eller kontext i Finland eller Norden.

Forskarna i projektet studerar även besvärsskrifter och nådeansökningar som författats av personer som var skrivkunniga i svenska

---

1. Projektet leds av professor Kirsi Vainio Korhonen (ÅU) och forskare är docent Johanna Wassholm (ÅA), fil.mag. Josefine Sjöberg (ÅA), fil.dr Mari Välimäki (ÅU), fil.dr Taina Saarenpää (ÅU) och fil.dr Mikael Korhonen (ÅU). Projektets hemsida finns på adressen www.sites.utu.fi/forfalskarna.

uppri. Sv. d. 1830 v. 20
 under Tug i Ny kyrka
 G. A. Rabergh
 Pigan Eva Christina
 Lindgren, hvilken kom
 i min tjänst sista all-
 helgone, skiljt sig från
~~min~~ sin tjänst hos mig
 den 16de Junii; under
 denna ^{tid} har hon förvärtat
 sina syplor troget. och
 får hon nu komma till
 hvem som helst, såsom
 af mig rekommenderad.
 Åbo den 30de Juli 1829.

H. Goldfried Roos.
 Gull. och Lefver Arbet.

Pigan Eva Stina Lindgrens förfalskade orlovssedel. Källa: Åbo hovrätts arkiv, Kriminaldesignation 1830, Dbc 13 och Supplikakt 1830, Ebd 57.

och som ofta själva var häktade brottslingar. Exempelvis under åren 1828–1850 behandlade Åbo hovrätt 682 fall av förfalskningsbrott av vilka två tredjedelar handlade om förfalskning av officiella handlingar och en tredjedel om tillverkning och utprämling av falska sedelmynt. Förutom hovrättsprotokoll med bilagor används som källmaterial folkbokföringshandlingar, skol- och universitetsarkiv, tidningar och tidskrifter samt publicerade instruktionsböcker med juridiska dokumentmallar.

Ett typiskt fall i materialet representerar Eva Stina Lindgren, som 1829 tjänade som piga hos kronofogden Christian Ahlbäck på Veisala hemman i Nykyrka. Vid anställningen hade hon framvisat en förfalskad orlovssedel i sin tidigare husbondes namn, guld- och silver-smeden Anders Gottfrid Roos i Åbo. Falsifikatet upptäcktes emellertid och Lindgren ställdes inför häradsrätten för att svara för sitt brott. En orlovssedel eller ett arbetsintyg från en tidigare husbonde krävdes för att söka en ny anställning. Intyget innehöll bland annat husbondens vitsord om den sökandes arbetsinsatser. Saknades ett sådant intyg, eller om det fanns uppgifter om att den arbetssökande misskött sin tjänst eller fört ett klandervärt leverne, kunde det påverka möjligheterna att få anställning. Då var lockelsen stor att försöka komma över ett förfalskat intyg.

Inför rätten berättade Eva Stina att hon i Åbo hade känt en studerande vid namn Anders Vilhelm Sillström från Tövsala som skrivit orlovssedeln. Han hade försäkrat henne om att hon nu kunde vara ”sorglös”, men samtidigt uppmanat henne att inte ”yppta detta för någon”.

Förfalskning av dokument var ett allvarligt brott. Åbo hovrätt dömde Eva Stina att mista äran och böta 9 rubel och 20 kopek silvermynt samt ersätta kronofogden Ahlbäck med 30 rubel för den skada han lidit när han i mitten av året mist ett påräknat tjänstehjon. I händelse av att hon inte kunde betala sina böter, vilket säkert var fallet, omvandlades straffet till tolv dagar vid vatten och bröd i Åbo fängelse. Detta var ett hårt straff som Eva Stina måste lida. Studerande Sillström lyckades polismyndigheterna inte få tag på och han förblev ostraffad.

I projektet Förfalskarna studeras rättsfall i hovrätterna som behandlar personer som förfalskade dokument och sådana som använde sig av falsifikat samt falsifikaten som föremål och arkivhistoriska objekt. Huvudfrågorna är följande:

- 1) Vem tillverkade falsifikaten? Vilken språklig och regional bakgrund samt utbildning hade de personer som tillverkade falsifikaten? Hurdana var förfalskarna som brukare av det svenska språket? Hur placeras förfalskningarna i en bredare skriftkulturell och historisk kontext?
- 2) Vem använde falsifikaten? Hur reflekteras användarnas motiv, allmogens geografiska mobilitet och människornas behov av att identifiera sig själva? På vilket sätt ökade de komplicerade monetära förhållandena under 1800-talets första årtionde förfalskningsbrotten bland allmogen?
- 3) Vilka fysiska drag visar att handlingarna är förfalskade? Hur förskaffade sig förfalskarna nödvändiga material och verktyg? Hur utmanar falsifikaten grundtanken om arkivens och handskriftskulturens juridiska integritet?

FM Josefine Sjöbergs forskning inom delprojekt 1, som har rubriken ”Förfalskarna och falsifikaten i en språklig, rättslig och samhällelig kontext”, erbjuder ett exempel på hur projektets frågor kommer att studeras. Sjöberg skriver sin doktorsavhandling inom projektet med fokus på frågor om vilka kunskaper och färdigheter som behövdes för att förfalska juridiska handlingar såsom prästbevis och orlovssedlar. I samma delprojekt arbetar även docent Johanna Wassholm, som i sin tur kommer att studera den breda administrativa, juridiska och språkliga kontexten i vilken förfalskningarna tillkom.

I sin doktorsavhandling närmar sig Sjöberg förfalskningsbrotten ur ett kunskapshistoriskt perspektiv, genom att undersöka vad kunskap betydde och utgjordes av i sammanhanget. Fokus ligger framför allt på kunskaper relaterade till språk och läs- och skrivkunnighet, det vill säga på hur kunskap i det svenska språket och skrivpraktiker användes i förfalskningsbrotten samt på hur denna typ av instrumentell kunskap var socialt relevant. Frågeställningarna är följande: Hurdana kunskapsstrategier och kunskapspraktiker användes i förfalskningsbrotten? Hur användes och materialiserades kunskaper i svenska i förfalskningarna och i rättegångshandlingarna? Hur och i vilka sammanhang skapades de kunskapsmässiga förutsättningarna för tillverkandet och användandet av förfalskningarna? Hur skapades förfalskningarna i växelverkan mellan olika aktörer?

I källmaterialet intresserar sig Sjöberg för det första för falsifikaten i sig själva, som ger konkret information om hur förfalskarna uttryckte

sig i skrift och om det spektrum av kunskaper de behövde för att kunna skapa förfalskningarna. För det andra är förhören och vittnesmålen i rättegångshandlingarna av intresse, för att i mån av möjlighet få kännedom om vem förfalskarna var, i vilket sammanhang förfalskningarna skapades samt hur de inblandade själva uttryckte sig om sina kunskaper.

Fallet med pigan Eva Stina utgör ett exempel på ett tacksamt källmaterial för Sjöbergs avhandling, eftersom det innefattar både Eva Stinas egen redogörelse över händelseförloppet då förfalskningen skapades och en namngiven förfalskare vars sociala bakgrund kan spåras. Eva Stina berättade att hon träffat en gammal bekant, studerande Sillström, i Åbo och åtföljt honom till hans kammare, där han i Eva Stinas närvaro skrivit den falska orlovssedeln. Eva Stina kommenterade inte själv sin läs- och skrivkunnighet men man kan anta att den var bristfällig eftersom hon behövde ta hjälp av någon med de nödvändiga kunskaperna, i detta fall Sillström. Fall som detta gör det möjligt att analysera hurdana människor som kunde tillverka förfalskningar och hur de använde sina kunskaper. De rumsliga aspekterna av skapandet av förfalskningar är också intressant i studiet av i vilka sammanhang och arenor som kunskap aktualiserades och gjordes relevant. Ett vanligt rumsligt sammanhang där förfalskningarna skapades var hemma hos någon, liksom i Sillströms fall. Andra vanliga sammanhang var exempelvis landsvägar, åkrar, krogar och gästgiverier.

Projektet Förfalskarna upprättar en databas med information om alla förfalskningsbrott som behandlades i Vasa och Åbo hovrätter under 1800-talets första hälft. Databasen innehåller uppgifter om när, var och hur brottet skett, förövaren, yrke, födelsetid och födelseort samt hovrättens dom. De vid de lägre rättsinstanserna uppkomna handlingarna (såsom kämnärs-, härads-, och rådstugurätternas konceptprotokoll) sändes till hovrätterna, som enligt lag och förordningar behandlade alla förfalskningsbrott. Dessa så kallade Supplikakter skannas in och görs sökbara via databasen. Projektet samarbetar med Riksarkivet som publicerar databasen på sin hemsida.

Mikael Korhonen & Josefine Sjöberg